

LBRIS

We know
books

Szatmári Kalendárium
– 2025 –

Limes Kiadó
Kolozsvár
2024

Közlési lehetőség – lehetőség a tanulásra

Hetedik alkalommal jelenik meg a Szatmári Kalendárium. Hetedik alkalommal vehet kézbe az Olvasó egy olyan összeállítást, melyben a szatmári kultúra egy-egy szeletét ismerheti meg.

Történik ez egy olyan korszakban, amikor nem kis feladat egy nyomtatott kiadvány életben tartása, hiszen az internet térhódítása nagy kihívást jelent a nyomtatott kiadványokkal szemben. Folyamatosan zúdulnak ránk az információk, lehetetlen mindenre odafigyelni, mindent követni, kiválogatni azokat a tartalmakat, amelyek felkeltik az érdeklődésünket, és ami ennél is nehezebb, az információk rengetegéből megítélni, hogy melyik információ a hiteles és mi nem az.

Mit tud kínálni a Szatmári Kalendárium? Egy válogatott írásokat tartalmazó összeállítást, melyben Szatmár megyéhez fűződő helytörténeti tanulmányokat és más műfajokban megírt szövegeket talál az olvasó. Nem olyan írásokat, melyek gyorsan tovább pörögnek a közösségi oldalakon, hanem ott maradnak egy könyvben nem csak a most élők, hanem az elkövetkező nemzedékek számára is. A könyv a legjobb tanító. Aki könyvekből tanul, abból jó tanító is válhat, hogy majd ő nevelje a következő nemzedékeket. Akik folyamatosan a közösségi oldalakat bújják, valamilyen területen lehetnek sikeresek, de sohasem lesznek tanult és képzett emberek, csak túlélők lehetnek, tudástól mentesek.

Karácsonyi Károly Nagykárolyban élő kutató évtizedek óta foglalkozik a múlt feltárásával, a feltárt anyagok rögzítésével és biztonságba helyezésével úgy, hogy azok bárki számára hozzáférhetőek legyenek. Mert fontos a feltárás, fontos a rögzítés és fontos, hogy a rendelkezésre álló értéktárak mindenki számára elérhetőek legyenek. A kötet első részében az ő írásai olvashatók.

A Szatmári Kalendárium arra törekszik, hogy olyan közösségeket neveljen, melynek tagjai többek azoknál, akik számára nem fontos a múlt, a kultúra, a szépérvék, a tudás, a hit... Csak a tanult és művelt ember lát messzebb a mobiltelefon képernyőjénél. Csak a kulturális értékeket magukban hordozók képesek arra, hogy olyan személyiségekké formálódjanak, akik képesek az értékelsajátításra, annak továbbfejlesztésére és átadására az utódok számára.

Szatmár megyében mindig voltak jó tanítók, akik nevelték-oktatták a jövő nemzedékeket. Számukra nem mindig volt lehetőség, hogy gondolataikat nyomtatott formában juttassák el azok számára, akik érdeklődést mutatnak az írott szövegek iránt. Ma még vannak nyomtatott sajtótermékek, amelyek az értékközvetítés mellett köteleződtek el. Erre vállalkozik évről évre a Szatmári Kalendárium is!

Elek György

A felújított majtényi emlékoszlop

A közel egy évtizedig tartó II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharc emlékét őrzi a domahidai vasúti állomás szomszédságában, a mintegy másfél évszázada felállított emlékmű. A kurucok és a labancok harcainak véget vető békekötés, mint majtényi „fegyverletétel”, pontosabban fogalmazva zászlóletétel emléke nemcsak a történelemlékönyvek lapjain hanem a köztudatban is töretlenül megőrződött. Az itteni emlékoszlop felújítása és ennek megünneplése kapcsán ajánlatos némely ehhez kapcsoló eseményt tisztázni: pontosan hol, mikor és milyen körülmények között zajlott a „Szatmári békéhez” köthető történelmi esemény? Továbbá arról is szót kell ejteni, milyen előzmények után lett ide felállítva az ezt szimbolizáló emlékoszlop? A pontosítás érdekében tegyünk egy pár évszázados időutazást a múltba.

„A Nagymajtényi síkon letörött a zászló” — így kezdődik egy régi közismert dal. Itt történt? — pontosítsunk. A középkori dokumentumokban Majtény neve

A majtényi zászlóletétel

először 1332-ben bukkan fel, majd egy 1417-es okirat külön említi Nagy- és Kismajtényt. Ez utóbbi azonban úgy elpusztult, hogy nyoma sem maradt. Tehát, a szatmári békekötés idején valójában csak egyetlen Majtény nevű helység létezett. Majd az említett esemény lezárása után, mikor Károlyi Sándor gróf megkapja Majtény falut is, ide 1722–1723-ban 93 sváb családot telepít. Ekkor a helybeli reformátusok egy részét Börvelybe költözteti, majd a még ottmaradt 14 gazdát áttelepíti a Kraszna mentén Gilvácshoz közel fekvő Ebesfalva nevű helységbe. Ez a település kapja a Kismajtény nevet, ahová majd 1750-ben görögkatolikus román családok is beköltöznek. A falu fokozatosan fejlődik úgy, hogy 1870-ben már több mint ezer lakosa van. Mivel itt az árvízveszély állandó fenyegetést jelent, Kismajtény 1881–1886 között áttelepül mai helyére, a magasabban fekvő ú. n. Messzelátó dombra. A fenn említett emlékoszlop pedig gyakorlatilag Kismajtény határában található.

Bár az 1711-es zászlóletétel pontos helyéről többféle vélemény is létezik, a legtöbb bizonyíték arra utal, hogy az emlékoszlop helyének kiválasztása helyes döntés volt. Az 1783–1785 között készült osztrák katonai térképen ez a hely „Nagybokor” név alatt van feltüntetve, amely egy Domahida felé hosszan elnyúló földhátat, vagyis magaslatot jelöl meg, az egykori Ecsedi-láp peremén. A nemzetközi hírnű természettudós, Kitaibel Pál, aki 1796-ban járt kutatásútján Majtényben feljegyezte, hogy a szóban forgó esemény egy szőlővel beültetett magaslat közelében zajlott le, amit a helyiek „Békedomb (= Friedenshügel)” néven ismernek. Ez pedig a már említett Messzelátó magaslata lehetett. A Mizser Lajos által szervezett 1864–1866. évi helységnév-összeírás során mind Kismajtény, mind Domahida határában találunk utalást a szóban forgó helyszínre. Íme az említett kismajtényi helyre vonatkozó bejegyzés: „Kis bokori dűlő Miat’ Rózsa bokor recete Rákóczy bokor – hol a Magyar történelemben annyira nevezetes Szathmári békesség folytán a II-k Rákóczy Ferencz Kúrútzai, Fegyveröket letették – mely sűrű régi kökény fás bokros tér ma is fenn áll”. A domahidai határ bemutatásánál is szóba kerül az itt található Rákóczi-bokor, amelyet a kismajtényi dombok felőli részen, az „Ördögárka” nevű csatornázott régi vízfolyás mellett jeleznek. Ez a kanális pedig minden bizonnyal, az Ecsedi-láp hajdani lecsapolását célzó sikertelen kísérletének azon emlékét őrzi, amelyet gróf Károlyi Antal még a XVIII. században szorgalmazott. Érdekes, hogy a „Rákóczi-bokor” hagyományát, úgy a kismajtényi, mint a domahidai néphit évszázadokig megőrizte. Mi több, helyenként az erre vonatkozó „elátkozott hely” megjelölés is felbukkan.

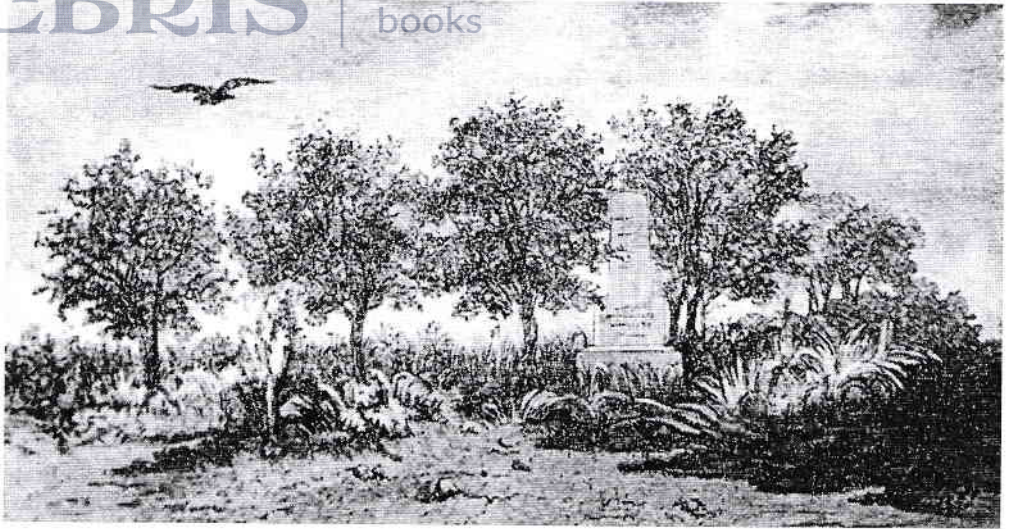
Az emlékoszlopon a zászlóletételre vonatkozó 2011. április 17-ei felirat felveti az esemény dátumára vonatkozó pontosítás kérdését is. A korabeli dokumen-

tumok és közötté Pállfy János generális feljegyzése, egyértelműen április 30-át jelöli meg. Ennek ellenére néhány később kelt írás május 1-jét említi, aminek egyetlen magyarázható oka az lehet, hogy két kuruc ezred lekéste a zászlóletétel aktusát és csak a következő napon vett részt az említett ceremónián.

Az előre megbeszélte terv szerint a eskütétel a kuruc hadak részéről Károlyi Sándor generális, míg a császári csapatok képviselőjében Pállfy János főparancsnok irányításával zajlott le. Mivel a kuruc harcosok kézi fegyvereik megtartásával hagyhatták el a majtényi síkot, fegyverletétel helyett helyesebb zászlóletételről beszélni. Ez pedig egy előre megszabott protokoll alapján zajlott le, aminek képét a korabeli metszetek is felvillantják. Pállfy János jelentése szerint: „149 zászló tartó kört képzett, melynek közepén Károlyi tisztikarával együtt letette a esküt; a magyarok a 149 földbe szúrt zászlót a mezőn hagyva távoztak.”

Több mint másfél évszázaddal a tárgyalt esemény után — pontosabban 1875-ben — Ivánka Imre az akkori észak-keleti vasút igazgatója elhatározta, hogy a „Nagybokor” helyén, ahol egykor a kuruc harcosok letették zászlóikat egy emlékoszlopot állíttat. Mint Asztalos György Nagykároly történetírója is pontosítja: „a hely, a hagyomány szerint a Messzelátó-domb alján egy-két holdnyi csalitos terület, ú. n. elátkozott hely, amely szomorú emlékeket ébreszt arra haladóknak”. A szükséges engedélyek beszerzése érdekében Ivánka Imre először megkereste a nagymajtényi elöljáróságot, de a községi irattárban semmi e helyre vonatkozó okmányt nem talált. Viszont a kismajtényi archívumban egy igen érdekes dokumentumra bukkant. Ez pedig az 1848. május 15. kelt „Egység levél” volt, amely Károlyi Lajos gróf, valamint az említett falu lakosai között köttetett, és mint ez bizonyította a „Rákóczi bokor” nevű hely a kismajtényi határhoz tartozott. Az okmányban tovább erről a határrészről leszögezik, hogy: „amennyiben az Ördögárok nevű hely kanalizálva van, ők (vagyis a kismajtényiak) azon vízlevezető árkot állandóan jó karban tartsák s a bokrot ne csak oltalmazzák sőt gyarapítsák amelyre magukat kötelezik is”. Mint ebből kitűnik, e kuruckori emlék nemcsak a nép körében őrződött meg, hanem a gróf Károlyi család is számon tartotta. Így 1875 novemberében Ivánka Imre megszerezte a szükséges engedélyt, és az emlékoszlopot még ez év telén felépíttették a Szatmár felé vezető vasúti híd elkészítése után megmaradt terméskövekből.

Az emlékhely első illusztris látogatója 1876 augusztusában a neves író, Jókai Mór volt, aki erről egy rajzot is készített. E látogatás emléke visszaköszön a „A lőcsei fehér asszony” című regényében, amelyben a szatmári békét megelőző események kapcsán, csodálatos leírást ad a hajdani Ecsedi-lápról. A történelmi regény erre vonatkozó fejezetének címében, a Rákóczi szabadságharcához csat-

Jókai Mór rajza az emlékoszlopról

lakozó Pinytye Grigor neve szerepel, utalva arra, hogy ekkor az itt élő magyarok és románok vállvetve harcoltak a „Pro libertate” feliratú zászlók alatt.

Az utóbbi évtizedekben rendszerint április utolsó napjain tartották a megemlékezést, a mintegy 150 éves, kissé megfakult emlékoszlopnál. Az „idő vasfoga” ezen is nyomot hagyott és felújítása egyre aktuálisabbá vált. Ezt a feladatot sikeresen hajtotta végre Mold Márius nagykárolyi vállalkozó, aki segítőivel együtt teljesen „átvarázsolta” eme emlékmű környékét. A környező terepet részben átalakították pázsittá, részben pedig kőburkolattal látták el. A kiszélesített emlékhelyet bekerítették, egy részét pedig befásították és padokkal szerelték fel. Új elem a majtényi zászlóletételről készült korabeli metszet hatalmas márványtáblán kivéssett másának a felállítása, amely alatt a munkálatok támogatóinak névsora is kőbe van vésve. Az említett metszet nagy léptékű mása mellett, kétnyelvű — román és magyar — szöveg tájékoztatja a látogatókat a kuruckor végnapjainak sorsformáló eseményeiről, amely így hangzik:

A közel egy évtizedig tartó Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharc utolsó mozzanata az 1711. április 30-án lezajló majtényi fegyverletétel volt. A Károlyi Sándor generális mögött csatarendben álló mintegy 12. 000 főnyi kuruc hadsereg hűségesküt tett és átadta zászlóit a Pálffy János vezérlete alatt felsorakozó császári hadak előtt. A Nagykárolyban kezdődő, majd április 27-én végső szakaszában lépő „Szatmári békét” előkészítő tárgyalások értelmében a kuruc harcosok megtarthatták kézi fegyvereiket és szabad elvonulást biztosítottak számukra. A hosszan tartó harcoktól kimerült és járványok által sújtott ország népei számára, a megkötött egyes-

ség, több mint száz évre soha nem látott békekor-szak és gazdasági fejlődés kezdetét jelentette. Az itt álló emlékoszlopot a helyi néphitben egykor „Rákóczi bokor” néven ismert majtényi határrészen, Ivánka Imre vasúti mérnök emeltette 1875-ben.

Mivel a Nagykárolyból Szatmárra vezető főút a szóban forgó helytől pár kilométer távolságra húzódik, az arra utazó idegenek, akik közül talán egyeseket érdekelne az emlékhely, semmiféle jelzés nem hívja fel erre a figyelmét. Ezért ajánlatos lenne a főút mellé egy, ezt betájéltó táblát elhelyezni, hiszen azon 300 évvel korábbi eseményeknek amelyeket az itt álló emlékoszlop szimbolizál, a mai kor emberei számára is van pozitív üzenete.

A 2024-ben felújított emlékoszlop

Karácsonyi Károly

Irodalom

Asztalos Gy., *Nagy-Károly ren. tan. város története 1848-ig*. Nagy-Károly, 1892.

Mizser L., *Szatmár megye helynevei*. Nyíregyháza, 2001.

Németi J., *Emlékoszlop a szatmári béke tiszteletére*. In: *Barangolások Szatmárban*. Szatmár, 2009: 160-163.

Nagy L., *Kismajtény egy falú „mozgalmas” története*. Nagykároly és Vidéke, Évkönyv, 1999: 85-86.

Nagykároly kulturális körképe a XIX–XX. századfordulón

Nagykároly a múlt század (n. r. XIX. század) utolsó negyedében csodálatos bőséggel ontotta jeles gyermekeit. Hogy miért terem bizonyos korszakban, bizonyos földrajzi ponton több nagy ember, mint máskor másutt, ki tudná megmondani. Bizonyos, hogy része van benne némi szellemi és anyagi pezsgésnek, Nagykároly esetében a megye székhelyi minőségnek, a piaristák nagy hírű gimnáziumának, talán a történelmi levegőnek. Petőfi és Kölcsey árnyának és nem utolsósorban a Véletlennek.

Vezér Erzsébet
(Korunk, XI., 4, 1981, 298 old.)

A XIX–XX. századforduló két évtizedében — 1890–1910 között — bár Nagykaroly Szatmár vármegye székhelye, valójában egy 15.000 lakosú vidéki kisváros. Eme két látszólag ellentétes tényező ötvözetében zajlik itt le nemcsak a szociális és gazdasági, hanem a kulturális élet is, amelynek sokfélesége valóban egy komplex körképben rajzolódik ki. Aligha vannak e korban a művelődési életnek olyan ágazatai, amelyek egykor itt nem „leltek otthonra“, igaz viszont, hogy néhányat közülük a következő évszázadban „eltemetett a múlt idő“. Mindenképp kiemelendő, hogy ezek a tevékenységek nem egy szűk réteget szólítottak meg és nemcsak passzív nézőközönséget igényeltek, hanem aktív résztvevőket is. Az említett századforduló évtizedeinek kulturális eseményeit az alábbi körképben összegezzük.

A kulturális egyesületek rendkívül magas száma már eleve jó kiindulópontja a tevékenységek sokrétűségének. A korábban alakult, de ekkor is töretlenül működő társulatok: az 1836-ban angol mintára szervezett „Polgári Casino“; az 1884-ben alakult „Nagykarolyi Vadásztársulat“, amelyhez később a „Lövöldeclub“ is csatlakozik; az 1870-ben a mai színház szomszédságában megnyílt kávéház és az emellett helyet kapó „Polgári Olvasókör“, valamint az 1874-ben életre hívott

